

LAPIN YLIOPISTON HARJOITTELUKOULUN TASA-ARVOSUUNNITELMA

Suunnitelman laatimisessa on käytetty opetushallituksen julkaisemaa opasta **TASA-ARVOTYÖ ON TAITOLAJI** (Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa, oppaat ja käsikirjat 2015:5)

Tasa-arvosuunnitelman lähtökohdat

Tasa-arvolaki velvoittaa edistämään sukupuolten tasa-arvoa koulutuksessa

Viranomaisten ja koulutuksen järjestäjien sekä muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen on huolehdittava siitä, että tytöillä ja pojilla sekä naisilla ja miehillä on samat mahdollisuudet koulutukseen ja ammatilliseen kehitykseen sekä että opetus, tutkimus ja oppiaineisto tukevat tämän lain tarkoituksen toteutumista. Tasa-arvoa edistetään koulutuksessa ja opetuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 5 § (30.12.2014/1329)

Viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja muiden koulutusta tai opetusta järjestävien yhteisöjen sekä työnantajien tulee ennaltaehkäistä sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuvaa syrjintää tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti.

Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 6 c § (30.12.2014/1329)

Perusopetuksen opetussuunnitelman 2016 perusteissa todetaan, että perusopetuksen yhteiskunnallisena tehtävänä on edistää tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Perusopetus kartuttaa inhimillistä ja sosiaalista pääomaa. Perusopetuksen tehtävänä on osaltaan ehkäistä eriarvoistumista ja syrjäytymistä sekä edistää sukupuolten tasa-arvoa. Perusopetus kannustaa yhdenvertaisesti tyttöjä ja poikia eri oppiaineiden opinnoissa sekä lisää tietoa ja ymmärrystä sukupuolen moninaisuudesta. Jokaista oppilasta autetaan tunnistamaan omat mahdollisuutensa ja rakentamaan oppimispolkunsa ilman sukupuoleen sidottuja roolimalleja. (OPS 2016)

Tasa-arvon edistäminen perusopetuksessa

Sukupuolitietoinen opetus

Oppilaan sukupuoli vaikuttaa helposti siihen, miten häntä kasvatetaan ja millaisia kuvia ja malleja sukupuolesta hänelle tarjotaan. Opettajien tulee tiedostaa stereotyyppiset sukupuolikäsitykset, jotka ilmenevät asenteissa, käyttäytymisessä sekä siinä, miten oppilas kohdataan yksilönä. Epätasa-arvo jää piiloon koulussa, kun sukupuolesta tai sen vaikutuksista ei puhuta ja toimitaan näennäisen neutraalisti.

Sukupuolitietoisuus on hyvän opetuksen tunnuspiirre. Sukupuolitietoisessa opetuksessa opettaja tiedostaa käsityksensä sukupuolesta ja sukupuolen moninaisuudesta. Sukupuolitietoinen opetus perustuu herkkyydelle tunnistaa yksilöllisyys ja persoonallisuus jokaisessa oppijassa. Sukupuolitietoisessa opetuksessa tunnistetaan sukupuolittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita ja puretaan niitä. Sukupuolitietoinen opetus rakentaa johdonmukaisesti sukupuolten tasa-arvoa. Sukupuolitietoisuus on osa hyvän opettajan ammattitaitoa.

Sukupuolitietoinen opettaja

- ymmärtää sukupuolta muokkaavia sosiaalisia ja kulttuurisia tekijöitä sekä tietää, että niihin voi vaikuttaa
- tunnistaa omia taipumuksiaan suhtautua oppilaisiin eri tavoin sukupuolen mukaan
- antaa oppilaalle tilaa olla omanlaisensa ilman perinteisiä sukupoliiodotuksia

- osaa tukea oppilaan kasvua ja sukupuoli-identiteetin rakentumista silloinkin, kun oppilas on epävarma sukupuoli-identiteetistään tai kuuluu sukupuolivähemmistöön, sekä osaa tarvittaessa ohjata oppilaan oppilashuollon palveluihin
- purkaa työyhteisössään opetuksen sukupuolittavia ajattelu- ja vuorovaikutusmalleja sekä käytäntöjä
- osaa analysoida oppilaiden kanssa tyttöjen ja poikien, naisten ja miesten ja sukupuolivähemmistöjen kohtaamia rakenteellisia epätasa-arvotekijöitä
- edistää tasa-arvoa aktiivisesti omassa luokassaan ja kouluyhteisössään valitessaan oppimateriaaleja, työtapoja ja yhteistyökumppaneita
- kehittää koulun toimintakulttuuria sukupuolitietoiseksi ja osallistuu koulun tasa-arvosuunnitteluun.

Sukupuolitietoinen ohjaus

Jokainen opettaja ohjaa oman opetuksensa yhteydessä - tietoisesti tai tiedostamattaan - oppilaita valintoihin, ammatteihin ja tulevaisuuteen. Sukupuolitietoisuus konkretisoituu ohjaajan toiminnassa; hänen kyvyssään kuulla, kuunnella ja havaita oppilasta, tehdä hänestä tulkintoja sekä olla dialogissa hänen kanssaan sukupuolen merkitystä näkyväksi tehden. Sukupuolitietoisuuden ohjauksen keskeinen päämäärä, oppilaan toimijuuden ja toimintakyvyn vahvistuminen, merkitsee hänen kykyään tehdä mielekkäitä oppiaine- ja muita valintoja ja merkityksellisiä suunnitelmia, jolloin sukupuoli ei asetu tiedostamattomaksi rajoitteeksi tai esteeksi.

Sukupuolitietoisessa ohjauksessa oppilaita tuetaan ja rohkaistaan - joskus myös haastetaan - luokka- ja ryhmämuotoisen ohjauksen menetelmin tarkastelemaan työelämää, elinkeinorakennetta sekä ammattialoja monipuolisesti ja kriittisesti. Henkilökohtaisessa ohjauksessa liikutaan oppilaan persoonallisella alueella, mikä edellyttää ohjaajalta erityistä herkkyyttä tunnistaa oppilaan identiteettiä ja arvoihin liittyviä pohdintoja ja niiden merkityksiä oppilaan tulevaisuutta koskevassa päätöksenteossa ja valinnoissa.

Sukupuolitietoinen arviointi

Arviointi on osa opetusta. Sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta peruskoulun arviointikulttuurin keskeisiä piirteitä ovat oikeudenmukaisuus ja eettisyys. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 todetaan, ettei arviointi saa kohdistua oppilaiden persoonaan, temperamenttiin tai muihin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Oppilaan sukupuoli ei saa vaikuttaa arviointiin. Sukupuolitietoinen arviointi tarkoittaa, että arviointi on tasapuolista eikä perustu oppilaan sukupuoleen tai sukupuoleen liitettyihin stereotypioihin.

Perusopetuslaki (628/1998) ja -asetus (852/1998) velvoittavat arvioimaan oppimisen lisäksi myös oppilaan työskentelyä ja käyttäytymistä. Käyttäytymisen ja työskentelyn arviointi ovat erittäin sensitiivisiä arvioinnin kohteita sikäli, että ne liittyvät läheisesti oppilaan temperamenttiin ja persoonalliseen tapaan toimia. Olettamukset eri sukupuolille tyypillisistä työskentely- ja käyttäytymismalleista voivat helposti vinouttaa arviointia. Tästä syystä opetussuunnitelman perusteissa korostetaan tavoitteiden määrittelyn tärkeyttä käyttäytymisen ja työskentelyn arvioinnin perustaksi. Työskentely on aina osa oppiaineen arviointia, sitä ei arvioida erillisellä arvosanalla. Käyttäytyminen puolestaan arvioidaan aina erikseen, eikä käyttäytymisen arviointi saa vaikuttaa oppiaineiden arviointiin.

Tasa-arvoa tukeva oppimateriaali

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 velvoittavat tasa-arvoa edistävien oppimateriaalien valintaan. Kouluissa oppimateriaalien tapaan rakentaa sukupuolta kannattaa suhtautua kriittisesti, sillä edelleen julkaistaan oppikirjoja ja muita materiaaleja, jotka jossain määrin toistavat yhteiskunnassa vallitsevia stereotypioita ja täten ylläpitävät sukupuoleen perustuvaa segregatiota.

Tasa-arvon edistäminen

Tasa-arvolain mukaan sukupuolten tasa-arvoa edistetään koulutuksessa ja opetuksessa lasten ikä ja kehitys huomioon ottaen. Tasa-arvon tavoite ja lähtökohta on kaikissa ikäryhmissä sama. Perusopetuksen tehtävänä on tarjota kaikille oppilaille yhtäläiset mahdollisuudet hankkia yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja sekä taitoja. Yhteneväistä on myös se, että tyttöjä ja poikia tulee tukea opetuksen ja ohjauksen avulla niin, että he voivat tehdä oppiaine-, koulutus- ja uravalintoja yksilöllisten ominaisuuksiensa, vahvuuksiensa ja motivaatiotekijöidensä – ei sukupuolensa – perusteella. Tasa-arvon edistämisen kannalta keskeisimmät asiat ovat hieman erilaisia eri ikäryhmissä ja oppiaineissa sekä koulutettavaryhmittäin

Sukupuoli –ja tasa-arvotietoisuus koulun toiminnassa

Sukupuolitietoisessa ja tasa-arvoisessa koulussa jokainen oppilas on osa kouluyhteisöä omana ainutlaatuisena itsenään. Koulun henkilökunta on tasa-arvotietoista ja koulun johto sekä opetuksen järjestäjä antavat täyden tukensa koulussa tehtävälle tasa-arvotyölle. Tasa-arvon edistämistä opetustilanteissa sekä opetushenkilöstön taitoa tunnistaa ja korjata omia toimintatapojaan kehitetään henkilöstökoulutuksella. Sukupuolitietoisessa koulussa vallitsee tasa-arvoa ja sukupuolen moninaisuutta arvostava ilmapiiri.

Oppilaan osallisuus

Oppilaiden osallisuus on tärkeä osa suomalaisen koulun toimintakulttuuria. Tätä säätelee perusopetuslaki. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa 2014 korostetaan oppilaan osallisuutta. Opetuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien oppilaiden osallisuutta ja huolehtia siitä, että oppilailla on mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja sen kehittämiseen sekä ilmaista mielipiteensä oppilaiden asemaan liittyvistä asioista.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman ja siihen liittyvien suunnitelmien sekä koulun järjestyssäännön valmisteluun. Monialaisten oppimiskokonaisuuksien suunnittelussa oppilaiden osuus on tärkeä.

Koulun täytyy varmistaa, että oppilaskuntatoiminnassa ja oppilaiden osallisuudessa toteutuu sukupuolten tasa-arvo. On tärkeää, että kaikki oppilaat voivat olla mukana vaikuttamisessa ja oppilaskuntatoiminnassa ilman pelkoa syrjinnästä. Tyttöjä ja poikia tulee kannustaa samantapaisiin tehtäviin. Eri sukupuolten mahdollisuuksista saada kokemusta johtotehtävistä huolehditaan oppilaskuntatyön ohjauksessa.

Useimmiten ei ole tarkoituksenmukaista jakaa oppilaita tyttöjen ja poikien ryhmiin arkisissa tilanteissa. Oppilailta kerättävä palaute kannattaa kuitenkin koota niin, että tulokset on eriteltävissä sukupuolen mukaan.

Oppilashuolto sekä oppimisen ja koulunkäynnin tuki

Tasa-arvoisessa koulussa jokaisen oppilaan oikeus oppimiseen ja hyvinvointiin toteutuu. Sukupuolitietoisessa koulun toimintakulttuuri edistää osallisuutta ja yhteisöllisyyttä. Oppilashuollolla sekä oppimisen ja koulunkäynnin tuella on erityinen merkitys ennaltaehkäisevässä työssä sekä varhaisen tuen toteuttamisessa. Tukimuodoilla parannetaan kaikkien oppilaiden kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytyksiä.

Tyttöjen ja poikien osaamisessa, kehityksellisten ongelmien esiintyvyydessä ja hyvinvointiprofiilissa on eroja, jotka on järkevää ottaa huomioon oppilashuollon sekä oppimisen ja koulunkäynnin tuen suunnittelussa. Toimenpiteet voivat olla yhteisöllisiä tai yksilöllisiä.

Kodin ja koulun yhteistyö

Sukupuolitietoisessa koulussa yhteistyö huoltajien kanssa on avointa ja kannustavaa. Vanhempainilloissa ja tapaamisissa voidaan huoltajien kanssa keskustella myös tasa-arvasioista, jotta koti ja koulu voivat yhdessä tukea

oppilasta hänen yksilöllisen oppimispolkunsa rakentamisessa. Erityisen tärkeää yhteistyö on oppilaan koulupolun nivelvaiheissa sekä oppimisen ja koulunkäynnin tukea suunniteltaessa ja toteutettaessa. Yhteistyössä otetaan huomioon molemmat huoltajat ja erilaiset perheet.

Kodin ja koulun yhteistyössä keskustellaan sukupuoli-identiteetistä sekä kodin merkityksestä lapsen identiteetin tukemisessa silloinkin, kun lapsi ilmaisee sukupuoltaan epätyypillisesti.

Opetussuunnitelman perusteiden mukaan kodin ja koulun yhteistyössä tulee ottaa huomioon perheiden moninaisuus. Sukupuoli- ja tasa-arvotietoinen koulu tunnistaa myös sateenkaariperheiden erityispiirteet ja muokkaa käytäntöjään ja esimerkiksi lomakkeitaan vastaamaan perheiden monimuotoisuutta.

Koulun vastuu häirinnän ennaltaehkäisystä

Sukupuolitietoinen koulu tunnistaa sukupuoleen perustuvan ja seksuaalisen häirinnän, ja puuttuu siihen myös silloin kun se kohdistuu sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaiseviin lapsiin.

Tasa-arvolaki kieltää sukupuoleen perustuvan ja seksuaalisen häirinnän kouluissa. Koululla on velvollisuus puuttua koulussa esiintyvään häirintään. Koulun vastuu alkaa, kun häirintä on saatettu sen vastuullisen edustajan tietoon. Koulu on tällöin velvollinen ryhtymään toimenpiteisiin häirinnän poistamiseksi. Koulu syyllistyy tasa-arvolaissa kiellettyyn syrjintään, mikäli se ei ryhdy käytettävissä oleviin toimiin estääkseen häirinnän jatkumisen.

On suositeltavaa, että koululla on selkeä sukupuoleen perustuvaa ja seksuaalista häirintää koskeva ohjeistus. Ohjeistuksesta tulee ilmetä, mitä sukupuoleen perustuva ja seksuaalinen häirintä on, mitä häirinnän kohteeksi joutunut voi tehdä, kenen puoleen hän voi kääntyä ja miten koulun henkilökunnan tulee tilanteessa toimia.³⁵

Oppilaille ja huoltajille on hyvä tiedottaa näistä käytännöistä, jotta oppilaat uskaltavat kertoa ongelmatilanteista. Häirintäkokemuksia ja raportoituja ongelmatilanteita on hyvä myös seurata.

Ratkaisevaa häirinnän poistamisen kannalta on se, miten muut kuin häirintään syyllistynyt ja häirinnän kohteeksi joutuva tähän reagoivat. Sukupuolitietoisessa koulussa on toimintakulttuuri, jossa häirinnän sivustaseuraajia ei ole, vaan jokainen oppilas osaa ja uskaltaa puuttua koulussa esiintyvään häirintään ja pitää häirityn puolta.

Lapin yliopiston harjoittelukoulun toiminnallinen tasa-arvosuunnitelma

Tasa-arvosuunnitelman laadintavelvoite

Koulutuksen järjestäjä vastaa siitä, että vuosittain laaditaan oppilaitoskohtaisesti tasa-arvosuunnitelma yhteistyössä henkilöstön ja oppilaiden tai opiskelijoiden kanssa. Suunnitelma voidaan sisällyttää osaksi opetussuunnitelmaa tai muuta oppilaitoksen suunnitelmaa.

Tasa-arvosuunnitelman tulee sisältää:

- 1) selvitys oppilaitoksen tasa-arvotilanteesta;*
- 2) tarvittavat toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi;*
- 3) arvio aikaisempaan tasa-arvosuunnitelmaan sisältyneiden toimenpiteiden toteuttamisesta ja tuloksista.*

Erityistä huomiota tulee kiinnittää oppilas- tai opiskelijavalintoihin, opetuksen järjestämiseen, oppimiseroihin ja opintosuoritusten arviointiin sekä seksuaalisen häirinnän ja sukupuoleen perustuvan häirinnän ehkäisemiseen ja poistamiseen. Vuosittaisen tarkastelun sijasta suunnitelma voidaan laatia enintään kolmeksi vuodeksi kerralla.

Laki naisten ja miesten tasa-arvosta 5a § (30.12.2014/1329)

Tasa-arvosuunnitelma on työkalu, joka tukee sukupuolten tasa-arvon edistämistä kaikessa koulun toiminnassa. Tasa-arvosuunnitelmalla varmistetaan, että koulussa tehdään järjestelmällistä tasa-arvotyötä.

Koulun tasa-arvosuunnitelman vaiheet

- koulun tasa-arvotilanteen selvittäminen
- toimenpiteistä sopiminen
- tasa-arvosuunnitelman kirjaaminen
- tasa-arvosuunnitelman hyväksyminen ja tiedottaminen (huom. 19.3. Minna Canth eli tasa-arvon päivä)
- toimenpiteistä sopiminen
- arviointi ja seuranta

Koulun tasa-arvotilanteen selvittäminen

Koulun tasa-arvotilannetta on hyvä selvittää monella tavalla. Tärkeintä on saada esiin oppilaiden näkemyksiä ja kokemuksia siitä, miten tasa-arvo toteutuu omassa koulussa. Tasa-arvotilanteesta voidaan saada tietoa omaa koulua koskevista selvityksistä, tilastoista ja seurannoista, mikäli tiedot on koottu ja eritelty sukupuolen mukaan.

Toimenpiteistä sopiminen

Tarvittavat kehittämiskohteet ja konkreettiset toimenpiteet tasa-arvon edistämiseksi perustuvat koulussa laadittuun selvitykseen ja ne valitaan aina koulun omien tarpeiden mukaan. Toimenpiteet voivat kohdistua mihin tahansa selvityksessä esille nousseeseen kysymykseen.

Toiminnallisen tasa-arvosuunnitelman laadinnassa varmistetaan, että sukupuoleen perustuvaa ja seksuaalista häirintää koskeva ohjeistus on joko tasa-arvosuunnitelmassa tai suunnitelmassa oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä.

Tasa-arvosuunnitelman kirjaaminen

Selvitykset ja toimenpiteet kirjataan erilliseen tasa-arvosuunnitelmaan. Sovittujen toimenpiteiden aikataulut ja vastuuhenkilöt päätetään arvioinnin yhteydessä.

Tasa-arvosuunnitelma voidaan kirjata tai muutoin dokumentoida eri tavoilla. Pääasia on, että suunnitelma on konkreettinen, ymmärrettävä ja että sen esitystapa kannustaa oppilaita, huoltajia ja koulun henkilökuntaa omaksumaan suunnitelman tavoitteet.

Tasa-arvosuunnitelman laatiminen ei ole itsetarkoituksellista, vaan sen onnistumista mitataan siinä, miten se tukee ja ohjaa koulua tasa-arvotyöhön ja saa aikaan tarvittavia muutoksia. Olennaista on, että koulun toimintaa tarkastellaan ja kehitetään sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta.

Opetuksen järjestäjän on edistettävä myös yhdenvertaisuutta

Yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) kieltää syrjinnän iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Yhdenvertaisuuslain mukaan koulutuksen järjestäjän ja tämän ylläpitämän oppilaitoksen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Lisäksi opetuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että oppilaitoksella on suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi.

Hyväksyminen ja tiedottaminen

Tasa-arvosuunnitelma hyväksytään opetuksen järjestäjän oman päätöksentekokäytännön mukaisesti. Rehtorin tehtävänä on varmistaa, että hyväksyntä tasa-arvosuunnitelmasta sekä koulun tasa-arvotyön hyvistä käytännöistä tiedotetaan koulun henkilöstölle, oppilaille ja heidän huoltajilleen. Hyvä ajankohta tasa-arvoa käsittelevälle vuosittaiselle teemapäivälle on Minna Canthin eli tasa-arvon päivä 19. maaliskuuta.

Toimeenpano

Tasa-arvosuunnitelman toimeenpano on helpointa silloin, kun toimenpiteistä on sovittu yhdessä ja suunnitelmaan on kirjattu vastuuhenkilöt ja aikataulut. Sovittujen toimenpiteiden tehokas toimeenpano vaatii koko kouluyhteisön sitoutumista ja johdon varauksettoman tuen.

Arviointi ja seuranta

Koulussa tehtävään suunnitelmalliseen tasa-arvotyöhön kuuluu tasa-arvon edistämiseksi sovittujen toimenpiteiden ja niiden vaikutusten arviointi. Arviointi tehdään tasa-arvosuunnitelman päivityksen yhteydessä. Se voi samalla toimia pohjana uusien toimenpiteiden valmistelulle. Toimenpiteistä ja seurannasta päätetään ensimmäisen kyselyn jälkeen.